

ПЕРАЙМАННЕ ВАКАЛЬНЫХ ЭТНАФАНІЧНЫХ СТЫЛЯЎ У АМАТАРСКІМ ФАЛЬКЛОРНЫМ КАЛЕКТЫВЕ

Народная традыцыя з'яўляецца важнейшым каналам перадачы сацыяльна-культурнага вопыту супольнасці. Таму навучанне традыцыйным відам мастацтва застаецца дзейным сродкам далучэння дзяцей і моладзі да арыгінальнай культуры тытульнага этнасу дзяржавы. Адною з адметных праяў беларускай нацыянальнай культуры з'яўляецца народна-песеннае мастацтва ва ўсёй разнастайнасці яго жанраў і выканальніцкіх этнафанічных стыляў.

Праблема захавання традыцыйнай спеўнай культуры беларусаў як адной з культурна-гістарычных адметнасцей народа зразумела спецыялістамі культурна-адукацыйнай сферы. Так у галіне этнапедагагікі ўсё большую цікаўнасць выклікаюць асаблівасці выканання народнай музыкі аўтэнтчнымі спевакамі і музыкамі і шляхі яе адаптацыі-прачытання сучаснымі выканаўцамі. Пытанні матывацыі і тэхналогіі спеваў аўтэнтчнага стылю так ці інакш падштурхоўваюць маладых фалькларыстаў, хормайстраў і спевакоў да стварэння эксперыментальных тэорый пеўчай этнафанацыі. Тым больш, што выбудова гэтых тэорый базуецца на стыку этнамузыкалогіі і культуралогіі, этналінгвістыкі; нейра-фізіялогіі і этнапсіхалогіі; тэорыі вакала і акустыкі пеўчага голасу.

Перайманне аўтэнтчных выканальніцкіх традыцый патрабуе ад удзельнікаў сучаснага аматарскага калектыву не толькі фізічных, але вялікіх эмацыянальных, псіхалагічных і інтэлектуальных намаганняў. Адпраўным крокам па засваенні вакальнай этнафанічнай традыцыі спевакамі-сучаснікамі з'яўляецца асэнсаванне эстэтыкі народна-песеннага мастацтва, яго сацыяльна-дэтэртэмінаванай прыроды. У працэсе вывучэння таго ці іншага песеннага абрадавага комплексу, пазаабрадавых вакальных твораў рэгіёна на пачатку трэба разабрацца ў жанравай спецыфіцы выканальніцтва, улавіць матывацыйны пабуджальны нерв аўтэнтчнага спеву, затым засяродзіць увагу на асноўных сродках музычнай выразнасці твора, якія выбудоўваюцца ў пэўны *этнафанічны эталон*, тэхналагічны бок ўтварэння якога варта адчуць і паслядоўна засвоіць.

Праз стагоддзі музычна-акустычныя прыкметы выканання розных па функцыянальнаму зместу песень скрышталізаваліся ў той ці іншы этнафанічны стыль выканання, гукавая візітоўка якога прадстаўлена адпаведнымі эталонамі пеўчага гуку. Спеўную этнафонію беларусаў магчыма прадставіць як панараму стыляў [3, 106], кожны з якіх змяшчае ў сабе разнастайныя *эталоны* гучання¹. Менавіта этнафанічны эталон, на які арыентаецца педагог і па якім ён «будуе» галасы сваіх вучняў з'яўляецца асновай творчай дзейнасці калектыву [3].

З 2004 года на факультэце традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва БДУ культуры і мастацтваў спецыялізацыя «Этнафоназнаўства» рыхтуе спецыялістаў-практыкаў у галіне беларускай фальклорнай музыкі вуснай традыцыі. Кіраўнікі вучэбных курсаў (Т.А.Пладунова, Л.М.Рыжкова, Н.В.Матыліцкая, В.В.Калацэі, Н.В.Пятухова, Э.В.Шчадрына) працуюць па сваіх аўтарскіх метадыках навучання народным спевам у рамках вучэбнай праграмы, якая прадугледжвае засваенне этнафанічнай экспрэсіі абрадавай і пазаабрадавай культуры асноўных этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Этнапедагагічныя напрацоўкі і метадычныя прыёмы па засваенні фальклорнага матэрыялу педагогі прымяняюць ў дачыненні да студэнтаў па-свойму творча і адметна. Некаторымі з уласных напрацовак па перайманні рэгіянальных этнафанічных стыляў паспрабую падзяліцца ў дадзеным артыкуле.

Праца з курсам абапіраецца на прынцып вуснага засваення вакальнага майстэрства аўтэнтчных носьбітаў шляхам пераймання «з голасу на голас» і творчы, імправізацыйны патэнцыял кожнага студэнта. У вучэбным працэсе асноўнымі крыніцамі этнафоназнаўства з'яўляюцца экспедыцыйныя запісы педагогаў і студэнтаў спецыялізацыі, а таксама бясцэнны аўдыёфонд беларускай традыцыйнай музыкі, захаваны на плытах і дысках, дзякуючы беларускім этнамузыкалагам і фалькларыстам Л.С.Мухарынскай, З.Я.Мажэйка, Т.Б.Варфаламеевай, Г.В.Таўлай, Л.П.Касцюкавец, М.А. Козенку, Р.С.Гамзавіч, Т.Л. Бярковіч і інш.

Формы і метады засваення спеўнай этнафанічнай традыцыі сумяшчаюць асноўныя прынцыпы этнапедагагікі (уключанае назіранне, вуснае перайманне) і вакальнай педагогікі (вакальна-дыхальны трэнінг; праслухоўванне і аналіз твора (фанетычная транскрыпцыя, інтанацыяна-рытмічны малюнак твора); тэхналагічнае засваенне матэрыялу (пераключэнне рэгістраў пеўчага голасу, настройка рэзанатараў, праца над артыкуляцыяй, атака пеўчага гуку, тэмбрава-дынамічная нюансіроўка, фразірошка, варыятыўнасць тыпаў голасавядзення і пеўчых пазіцый).

Асноўныя этапы засваення этнафанічных традыцый рэгіёну, вядомыя педагогам-фалькларыстам, наступныя: экспедыцыйны запіс, уключанае назіранне на месцы, праслухоўванне запісу, аналітычная транскрыпцыя песеннага тэксту, сіхроннае прапяванне-імітацыя разам з «голасам» носьбітаў з улікам праведзенай працы па транскрыпцыі песні, самастойнае прапяванне з функцыянальным развядзеннем на галасы ці гетэрафонныя лініі, уласная песенная імправізіцыя.

¹ Пад эталонам гучання трэба разумець ўзоры высокай пеўчай культуры, якія складваліся ў рамках пэўнай музычнай традыцыі на працягу многіх гадоў і дайшлі да нас, у асноўным, вусным шляхам [4, 14].

На этнафанічнай транскрыпцыі песеннага тэксту як на версіі аналітычнай музычнай расшыфроўкі варта спыніцца асобна. Так на профільных дысцыплінах па «Этнафоніі спеўнай суполкі» і «Практычнай этнафоніі» адным з галоўных этапаў па засваенні народна-песенных традыцый рэгіёнаў Беларусі з'яўляецца этнафанічная транскрыпцыя песні [2]. Яна пазначае наступныя паказчыкі працэсу этнафанацыі: дыяпазон, рэжымы і рэгістры фанацыі, тып суладдзя галасоў (харавую фактуру), дынаміку, тэмповыя характэрыстыкі, рэзанансныя локусы, пеўчыя пазізы, тыпы інтанавання і характар голасавядзення, агульную арытукаляцыйную устаноўку рота-глоткавага каналу, варыятыўныя мадэфікацыі артыкуляцыйных укладаў прапяваемых фанем.

На прыкладзе наступнай этнафанічнай транскрыпцыі паазерскай песні «Вясна-красна» магчыма праілюстраваць аналітычную працу па яе засваенні. Дадзены метаад абагульняе эксперыментальны вопыт даследаванняў артыкуляцыйна-тэмбравай прыроды песеннай мовы этнамузыкалагаў І.У.Мацьеўскага [5] і В.В.Мазепуса [1].

Табліца 1

Прыклад этнафанічнай транскрыпцыі тэксту песні «Вясна-красна, што ты пранісла»

Фальклорны тэкст	Этнафанічная транскрыпцыя
Вясна-красна, што ты пранісла? Божа мой! Божа мой. Старым бабкам па кіёчку. Божа мой. Божа мой. А дзетачкам па чарапochку. Божа мой. Божа мой. А жоначкам па сыночку. Божа мой. Божа мой. А дзевачкам па чалначку. Божа мой. Божа мой. А конюшкам па дубчаку. Божа мой. Божа мой. А пастушкам па братачке. Божа мой. Божа мой. А мужчынкам па сошачцы. Божа мой.	<u>Гі</u> вясна- <u>га</u> -красна, што ты <u>з</u> прані <u>с</u> сла? Божа- <u>га</u> мой! Божа мо- <u>га</u> й. Стары <u>з</u> - <u>гэм</u> бабкам па кі <u>е</u> - ге - <u>йочка</u> . Божа- <u>га</u> мой. Божа мо- <u>га</u> й. А дзе <u>э</u> - <u>э</u> - тачкам па чарапochку <u>о</u> . Божа- <u>га</u> мой. Божа мо - <u>га</u> й. А жо-го-начкам па сы <u>н</u> очку <u>о</u> . Божа- <u>га</u> мой. Божа мо- <u>га</u> й. А дзе <u>э</u> вачкам па ча <u>л</u> ночачку <u>о</u> . Божа- <u>га</u> мой. Божа мо- <u>га</u> й. А конюшкам па ду <u>о</u> бчаку. Божа- <u>га</u> мой. Божа мо- <u>га</u> й. А па <u>а</u> стушкам па братачке <u>э</u> . Божа- <u>га</u> мой. Божа мо- <u>га</u> й. А му <u>оо</u> -жчы <u>н</u> кам па сошачцы <u>э</u> . Божа- <u>га</u> мой.
Дыяпазон – до# - соль# 1 актавы→сярэдні рэгістр з захопам верхняга; стыль інтанавання - унісонна-гетэрафонны тып суладдзя галасоў; дынаміка – гучна (<i>f</i>); тэмп – умераны; рэзанатар – рота-глоткавы; рэзанатарныя вузлы – падбародак →цвёрдае паднябенне→скроні; пеўчая пазіцыя – сярэднеязычная з захопам заднеязычнай; агульная артыкуляцыйная ўстаноўка – А заднеязычнае; тып інтанавання – рэчытатыўны → характар голасавядзення – штуршкова-сігнальны; варыяцыі артыкуляцыйных укладаў прапяваемых фанем.	

Па прыведзенаму ўзору этнафанічную транскрыпцыю песеннага тэкста здзяйсняюць студэнты спецыялізацый «Этнафоназнаўства» і «Абрадазнаўства», якія атрымалі так званую нефармальную фальклорную адукацыю ў рэгіянальных этнаграфічных калектывах. Студэнты з сярэдняй і сярэднеспецыяльнай музычнай адукацыяй працуюць таксама і над музычнай транскрыпцыяй песень.

1. Як на Йва - на, як на Йва - на со - нца йгра - ла,
со - нца йгра - ла.
1. Як на Йва - на, як на Йва - на
со - нца йгра - ла, со - нца йгра - ла.

Таблиця 2

Приклад етнофанічної транскрипції тексту пісні «Як на Йвана»

Фольклорні тексти	Етнофанічна транскрипція
<p>Як на Йвана, Як на Йвана сонця йграла, Сонця йграла.</p> <p>А там дзеўка, А там дзеўка цвяты рвала, Цвяты рвала.</p> <p>Цвяты рвала, Цвяты рвала, вянкі віла, Вянкі віла.</p> <p>Старшым дзеўкам, Старшым дзеўкам па вяночку, Па вяночку.</p> <p>Младшым дзеўкам, Младшым дзеўкам па цвяточку, Па цвяточку.</p> <p>Старшы дзеўкі, Старшы дзеўкі замуж пойдучь, Замуж пойдучь.</p> <p>Младшы дзеўкі, Младшы дзеўкі гуляць будучь, Гуляць будучь.</p>	<p>Як-га_ок на Йвана_о-га_о, Як на Йвана_о сон(ы)_ца_з йгра-га-ла_о, Со-го-нца_з йгра-га-ла_о.</p> <p>А-га там(ы)_з дзеўка_о-га_о, А там(ы)_з дзеў_ока_о цвяты_з рва-га-ла_о, Цвя-га-ты_з рва-га-ла_о.</p> <p>Цвя-га-ты_з рвала_о-га_о, Цвяты_з рвала_о, вян(ы)_зкі_е ві_е-ге-ла_о, Вя-га-н(ы)_зкі_е ві_е-ге-ла_о.</p> <p>Ста-га-ршы_зм(ы)_з дзеў_ока-гам, Старшы_зм(ы)_з дзеў_окам(ы)_з па вяно-го-чку_о, Па-га вяночку_о.</p> <p>Мла-га-дшы_зм(ы)_з дзеў_ока_о-га_ом, Младшы_зм(ы)_з дзеў_ока_ом(ы)_з па цвято-го-чку_о, Па-га цвяточку_о.</p> <p>Ста-га-ршы_з дзеў_окі_е-ге, Старшы_з дзеў_окі_е заму_ж по-гой-ду_о-го-ць, За-га-муж(ы)_з пой_ду_оць.</p> <p>Мла-га-дшы_з дзеў_окі_е-ге, Младшы_з дзеў_окі_з гу_оляць бу_о-го-ду_о-гоць, Гу_о-го-ляць бу_оду_оць.</p>

<p>Дыяпазон – рэ 1 - ля 1→сярэдні рэгістр з захопам верхняга; стыль інтанавання - антыфонны тып суладдзя галасоў на бурдоннай аснове, з інварыянтамі канона; дынаміка – гучна (<i>f</i>); <i>тэмп</i> – умераны; рэзанатары – рота-глоткавы, цвёрдае паднябенне; пеўчая пазіцыя – заднеязычная; агульная артыкуляцыйная ўстаноўка – <i>О</i> сярэднеязычнае; тып інтанавання – рэчытатыўна-вакальны→ характар голасавядзення – штуршкова-плыўны; варыяцыі артыкуляцыйных укладаў прапяваемых фанем</p>	

Усе вышэй акрэсленыя спосабы і крытэрыі засваення народнай песні складаюць частку ўласнай эксперыментальнай metodyкі навучання спевам розных этнафанічных стыляў і выконваюць галоўныя задачы вучэбна-выхаваўчага працэсу ў фальклорным гурце - фіксаваць, пераймаць і трансліраваць найбольш адметныя для беларускай этнафоніі *эталоны гучання*, якія складаюць акустычны код нашай роднай культуры.

Спіс літаратуры:

1. Мазепус, В.В. Артикуляционная классификация и принципы нотации тембров музыкального фольклора / В.В. Мазепус // Фольклор. Комплексная текстология. – М. : Наследие, 1998. – 254 с.
2. Пладунова, Т. Фарміраванне этнафанічных эталонаў гучання ў студэнтаў спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» БДУ культуры і мастацтваў / Т. Пладунова // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Вып. 3 : матэр. IV Рэспубл. навук.-практ. канф. (2-3 крас. 2008 г., г.п. Акцябрскі) / аўт. праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2008. – С. 104-116.
3. Пладунова, Т. Этнафанічныя стылі выканання і вакальная практыка ў аматарскім фальклорным калектыве / Т. Пладунова // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Вып.2 : матэр. III Рэспубл. навук.-практ. канф. (19-20 крас. 2006 г., г.п. Акцябрскі) / аўт. праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2006. – С. 101-108.
4. Специфика учебно-воспитательной работы в фольклорных певческих коллективах. (Методическое пособие). – М. : ВНИИ ИТ и КИП, 1984. – 243 с.
5. Ромодин, А. Из творческого опыта Ленинградского камерного фольклорного ансамбля / А. Ромодин // Традиционный фольклор в современной художественной жизни (фольклор и фольклоризм) : сб. науч. тр. – Л.: Наука, 1984. – С. 47-53.